

Prof. Dr. Sadık Tural,
KAZAK TÜRKLÜĞÜNÜ AYDINLATANLARA
NISANBAYEV'İN BAKIŞI, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
Yayınları, Ankara, 1999, 198 + LVIII s.

Mustafa KALKAN

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
Tarih Bölümü

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra geride kalan yıkıntıların arasından sistemin ayrıntıları yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Aradan geçen on yıllık süre içinde değişimin hızlı seyri, eski sistemdeki eksik ve güçlü yönlerin bütün çıplaklığı ile gözler önüne serilmesini kaçınılmaz hale getirdi. Tabii olarak bu sistemin eksiklerinin yanı sıra uzun süre rejimi ayakta tutan ve onun dinamizm kaynağı şeklinde kabul edilen bazı özellikler de üzerlerindeki sis perdesinin kalkması sonucunda yabancılar tarafından anlaşılır hale gelmeye başladı.

Komünist Parti Örgütleri'nin teori safhasındaki pozitif programlarını, tatbiki olarak sosyal hayat üzerinde uygulamaya çalışan Sovyet sistemi, bu uygulama sırasında teori döneminin tasarımında olmayan birçok problemle karşılaşmış ve bunları aşmak için beklenenin üzerinde harcamalar yapmak zorunda kalmıştır. Bunların öncelikli olanı eğitim olmuştur. Sovyet sisteminin dünya karşısında yalnız olmasına rağmen ayakta kalarak belirli bir dönem gücünü hissettirmesi çeşitli sebeplere dayanmaktadır.

SSSR'in dünya platformunda önde gelen devletlerarasında yer alması ordu, istihbarat, eğitim ve toprak sistemine (sovhoz-kolhoz) dayalı güçlü bir yapı oluşturması ile mümkün olmuştur. Bu sistemin ayrıntıları içerisinde bizim için hali hazırda önemli olan eğitim programıdır.

Asya'da yaşayan halklar, eğitim sisteminin mütehasısları ile temel eğitime tabi tutularak, Sovyetlerin her bölgesinde aynı eğitimi almış olan kitleler yetiştirilmiştir. Bu eğitim sistemi gerçekten çok başarılı bir şekilde programlanmış, eğitimin bütün özellikleri ve insan psikolojisi üzerindeki etkileri mükemmel bir şekilde değerlendirilmiştir. Asyalı birçok halk, sosyalist sistem gereği rejimin temel

280 **KAZAK TÜRKLÜĞÜNÜ AYDINLATANLARA NISANBAYEV'İN
BAKIŞI**

dinamiklerini kavrayabilmek için entelektüel düzeyde-yüksek seviyede bir eğitim alma mecburiyetine yöneltmişlerdir.

Devletin, eğitim sistemi üzerindeki kontrol mekanizmasını iyi bir şekilde çalıştırması, eğitimin parasız oluşu, Rus eğitim sistemini oluşturan merkezi eğitim heyetlerinin sahasında ihtisas sahibi pedagoğlardan, sosyoloğlardan, psikoloğlardan, etnoloğlardan mürekkep olan guruplara bölünerek çalıştırılması, yirmi- yirmi beş yıllık eğitim süresinin sonunda bu programın gerçekleştirilmeye başladığının göstergesi olarak görülmüştür.

Eğitim bilimlerinin bütün alanlarında ihtisas sahibi olan pedagoğların organize çalışmalarla SSSR'in bütün bölgelerine dağıtılması, hatta mujiklerin bile programlı bir eğitime tabi tutularak eğitim işlerinde kullanılması beklenen sonucu daha da hızlandırılmıştır. Rus toplumunda, sayı itibari ile çok yüksek bir yüzdeyi ifade eden **“üst düzey eğitilmiş sınıflar”** oluşturulmuştur. Küçük köylere kadar ulaşan ve eğitim sistemi açısından ortalama zekâ seviyelerine, ailesinin toplum içindeki sosyal statüsüne göre, en fakirinden en zenginine bütün çocuklar ailelerinden alınarak belirli bir eğitime tabi tutulmuştur.

Ailesinden daha çocuk iken alınan ve sahasında uzun süreli deneyimlerden geçerek yetiştirilen eğitimcilerin eline teslim edilen potansiyel nüfus, sistematik olarak birer **“soyuz muhafızı”** şeklinde yetiştirilmiştir. Her sistemde eğitimin çocuğa ya da insana ortak davranış özellikleri kazandırmak için kullanıldığı bilinir fakat Sovyetler, çocuğun eğitiminin bu safhasını en önemli dönem olarak belirlemiş ve o güne kadar hiçbir yerde (eğitim safhası küçük yaştan itibaren değerlendirilecek olursa Moğolistan'daki Budist mabetleri ya da Çin'deki Shaolin mabetleri belki bu sistemli karşılaştırılabilir) tatbik edilmemiş olan bir uygulamaya yönelmiştir.

Kendine has sistematik özellik taşıyan bu eğitim sisteminde, İngiliz Gimnazi-Gimnazyum yatılı sistemine benzer oluşuma gidilerek, programlı-mutad aralıklarla çocuğun fiziki gelişiminin yanı sıra psikolojik gelişimine ve zekâ ortalamasına bağlı olarak değerlendirmelere varılmıştır.

Bölgesel kültürlerin, Slav kültürü içindeki etki oranına ve çocuğun doğduktan sonra algılama dünyasında daha yeni yeni şekillenen bilgi dağarcığının gelişimini tamamlamasına fırsat verilmemiştir. Kreşte ortak eğitim dili olarak Rusça verilmiş, rejimin çatlak verdiği yıllar hariç tutulursa hiçbir yerli halk kreşlerde (kendi bölgesinde) eğitici olarak değerlendirilmemiştir. Sistem gereği, bölgesel rotasyon usulüne benzer bir sistemle milliyete, zekâ ortalamasına ve bilinmesi gerektiği kadarıyla bilgi ve sorumluluk verme anlayışıyla istihdamlar yapılmıştır.

Kreşteki çocukların zekâ seviyeleri, ailelerinin durumu, gelir seviyeleri, eğitim seviyeleri, çocuğun sosyal uyumu, sistematik olarak verilen psiko-sosyal aktibriyanok

yaklaşımına karşı tutumu, liderlik özellikleri, yetenek alanları, kendi kültürüne olan bağlılık değerleri, ailesine bağlılığı, bölgesel dilini hangi düzeyde bildiği vb hususiyetler titizlikle incelenmiş ve istenilen kriterlere göre eğitilen öğrencinin geleceği şekillendirilmiştir.

Birde bunların dışında rejime muhalif olduğu kesin olarak belirlenen, halk düşmanı olarak kabul edilen eski zenginlerin çocukları veya yabancı milliyete sahip olan guruplar vardır ki bunlar ya farklı bölgelerde eğitilir ya da çok zeki olanları yetenekli guruplar arasına alınarak yetiştirilirlerdi. Fakat bu çocuklar fişlenmiş oldukları için rejim açısından tehlike arz ettikleri diğer çocuklara belirtilerek, çocuk psikolojik buhranla dolu uzun yılları bu gurupla tamamlamaya, hep bu açığı daha başarılı, en iyi olarak kapatıp kara lekeden kurtulmanın yollarını aramakla geçirmek zorunda bırakılırdı.

İleride eğitimini tamamlayıp büyük başarılarla imza atmış bile olsa bu sıkıntı hiçbir zaman unutulmamış ailesi ile ilgili fişler, KGB'nin arşivindeki yerini almıştır. En küçük yanlış adım, tozlu raflardan (sık kullanıldığı için tozlanmamış olabilirlerde) bu belgelerin çıkmasına anlamına gelirdi. Rejim düşmanı olan babanın oğlu, bir gün baba olsa bile kesinlikle bu konuyu çocuklarına anlatmayacak, çocuklarının verilen komsomol eğitim sebebiyle kendisinden kopabilecekleri korkusunu her zaman duyacaktır.

Rejimin dişlileri arasına sıkışan fakat zekası ile bütün zorluklardan sıyrılarak hayatta kalmayı başaran çocuklardan biride bugün Kazakistan İlimler Akademisi Felsefe Bölüm Başkanı olan **Ord. Prof. Dr. Abdimalik Nisanbayev**'dir.

Prof. Dr. Nisanbayev'in 60. yaşını doldurması anısına çıkarılan bu kitap, bir ilk olur düşüncesi ile devamını dilemekten başka temennimiz olmayacaktır. SSSR'de rejimin dinamikleri olarak görülen ilim adamlarına verilen değere bakıldığında, onları en verimli dönemlerinde deneyimlerini, ürüne-esere dönüştürdükleri altın çağlarda unutmadıklarını göstermişlerdir.

60. yıl anısına sahasında değerli olan her akademisyen için eserlerinin ya da makalelerinin toplandığı kitapları vücuda getirmeyi önemli bir iş olarak kabul edilen eğitim anlayışı her halde yanlış olmasa gerekir. İdeolojik yaklaşımlarının dışında, Sovyet eğitim sisteminden öğreneceğimiz bazı şeylerin olduğunu unutmamamız gerekir.

Bugün bile Türkiye'de 60-70 yaşını dolduran ve dalında otorite olarak kabul edilen profesörlerin kaç tanesine bu törenler yapılmaktadır ?. Milletinin eğitim hayatını idealistliği ile ayakta tutan, 30-40 yılını bilim dünyasına gömen ve ülkesi için büyük sorumluluklar yüklenmiş olan bu entelektüel kadrolar nedendir bilinmez hep sonunda hatırlanmıştır.

Hazırlanan kitabın girişinde değerli akademisyenin almış olduğu ödülleri gösteren

birkaç fotoğraf verilmiştir. Akabinde, makalelerden seçmeler hazırlayan Prof. Dr. Sadık Tural'ın takdim yazısı türünde genel bir girişi vardır. Bu giriş yazısında öncelikli olarak **“Bilim, Din ve Felsefenin Sınırdış Yapısı”** adlı başlıkta bilimin sınırlılık alanları dahilinde sözlük tanımı yapılmıştır. Bilim çok kısa bir tanımla *“... en küçük birlik olan atom'a inip, onun sınırlarını öğrenme; varlığı yönetebilirlik, hiç olmazsa denetleyebilirlik çemberine sokma kararının doğurduğu, sistemli ve seviyeli arayışlar, buluşlar ve kılışların toplamı...”* (s. XIII) olarak tanımlanmıştır.

Bilimin tanımından sonra felsefenin birbirinden farklı olan tanımlamalarına açıklama getirilmiştir. Bunların birinde *“Felsefe, varlığa, duruma veya olaya yaklaşırken, hükmetme, yönlendirme, yöneltme veya müdahale etme niyeti taşımayan açıklamalarda bulunma, yorumlar yapma faaliyeti...”* (s. XIV) şeklinde izah edilmiştir.

Bilim ile felsefenin arasındaki girift ilişkileri inceleyen hazırlayıcı, felsefenin uçsuz bucaksız derinliklerine açılırken tedbiri elden bırakmayarak var oluşunun gayesini de yorumlanmak zorunda kaldığını da ifade etmiştir. Bilimle, felsefenin, insanı mutlak olan yaratıcıya ulaştırdığını gösteren hazırlayıcının, felsefe yelkeninde gezerken metafizik uç noktalara çapmama konusunda oldukça dikkatli davrandığı görülmektedir.

Hazırlayıcının, zihnini kurcalayan hali hazırda halledilmemiş olan birçok problemi felsefecilerle paylaşma mecburiyetine yöneldiği açıkça anlaşılmaktadır. Felsefi deruniliğe dalarken tedbirli olan hazırlayıcı, sevgi ve akıl kavramının etkileşimini tanımlarken temkini elden bırakarak, rahatlıkla seyretmekte bir mahsur görmemektedir.

Tanım yaparken *“Sevgi, haya (utanma), samimiyet, fedakarlık, diğergamlık ve iradenin lezzetlendirdiği bir gıdadır. Bu beş özellik, sevenin de, sevilenin de, ruh ve bedenlerine, zenginlik, mutluluk, heyecan ve derinlik kazandırıyor”* (s. XVII) diye izah ederek bu tanımları ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Sevgi kavramına birçok yönüyle değinen hazırlayıcı, sevgi-akıl, sevgi-Allah, ilişkilerinde farklı boyutlara da değinmiştir.

Sevgi bağını tanımlarken dine, oradan da Kadir-i Mutlak'a ulaşma normal bir beynin gelişim seyri, varış noktası olarak tanımlanmaktadır. Son yıllarda postmodernistlerin yaklaşımlarının da bu değerlendirmeleri desteklemesi, kitabın farklı yerlerinde örnek olarak gösterilmektedir.

Kitabı hazırlayan akademisyen bir felsefeci olmadığı için felsefe konusunda çözemediği bazı konu ve zihni kurcalayan sezgileri **“Felsefe Üzerine Düşünceler”** adlı başlıkta felsefecilere havale ettiği görülmektedir. Tabii, takdim edilen sorular ve konuların, uzun zaman dilimi içinde çözümlenip çözülemeyeceği sadece hazırlayanı değil bizleri de düşündürmektedir.

İlk kez bu kurumda, kitabın başından sonuna kadar yazım hatalarının bulunduğu bir eserle karşılaşmak biraz şaşırtıcı olmuştur. Bu kurumda yayınlanan yüzlerce eser arasında küçük harf hatalarının dışında hiçbir hatayla (matbaacıların katleylediği

kısımlar hariç tutulacak olursa) bugüne kadar karşılaşılmamıştır. Muhtemelen eserin tashihinin (zamanında yetiştirilmek amacıyla) alelacele yapılmış olma ihtimali söz konusudur!) diye de düşünülebilir. Eserin yazım hatalarından birkaçı diğer bölümlerin sonunda gösterilecektir.

Hazırlayıcı, **“Türkler ve Felsefe”** adlı alt başlıkla Türklerin felsefi yaklaşımlarının *“Türk atasözlerinde, eyleme işaret eden isimler ve fiillerde, nüktelerinde incelenmesine... Bunlar değerlendirilirken akıl nedir? nasıl işletilir?, erdem nedir ?, var olma nedir ? varlık nedir? nasıl oluşuyor ?’un (s. XXVIII)* cevaplarının aranması gerektiğine işaret etmektedir.

“Yirmibirinci Yüzyılın Bekledikleri” adlı alt başlıkta, ekonomik gelişmenin insanı refaha kavuşturmasına rağmen, aklın düşünce sınırlarını zorlaması, teknolojiye rağmen ilmin birçok soruya cevap verememesinin modern insanı derin düşüncelere daldırdığı belirtilerek, bu konular kısaca edebi sanatların incelikleriyle anlatılmaya çalışılmaktadır.

“Dirilen Ülke Kazakistan ve Abdimalik Nisanbayev” adlı alt başlıkta öncelikle Kazakistan hakkında kısa veriler verilerek, bağımsızlık sonrasında karşılaşılan çeşitli problemlere girişgah yapıp sonraki bölümlerde ayrıntısı ile bu konulara değinildiği belirtilmektedir. Kazakistan gibi geniş ve büyük bir ülkenin köklü tarihi geçmişe sahip olduğu, Hoca Ahmet Yesevi’den, Arslan (Arıstan) Baba’dan, Farabi’den, Abay’dan, Avezov’dan manevi güç olarak geleceğe sağlam adım atabilecek alt yapısının bulunduğu anlatılmaya çalışılmaktadır. Bölgedeki medreselerden feyiz olarak adını duyurmuş olan ve bu topraklarda yetişen çok sayıda Kazak âlimi vardır, bu âlimler Kazakların manevi medeniyetinin şekillenmesinde büyük rol oynamışlardır (*Elmaşul,1998:42,43*).

Daha sonra, kitabı hazırlayan Prof. Dr. A. Nisanbayev’in *“1 Mayıs 1937’de Kızılorda ilinin Sırderya bölgesinin Karavıltöbe köyünde, köylü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldiği.... Bu bölgenin Korkut Ata coğrafyası ..” (s. LI)* olduğu açıklanmıştır.

Değerli akademisyenin eğitimini Kızılorda’daki üniversitede Fizik ve Matematik üzerine tamamladığı, kıvrak bir zekâ olduğu için daha çocuk yaşından itibaren çalışma temposu ile dikkat çektiği, 1961 yılında Kazak Bilimler Akademisi’ne, 1964 yılında SSCB Bilimler Akademisi’ne götürüldüğü ve burada ünlü filozof **I. V. Kuznetsov** tarafından yetiştirildiği, ilim dünyasında ilk ciddi çıkışı 1975 yılında **“Matematik İliminin Gelişmesinin ve Sentezinin Mantıki-Diyalektik Prensipleri”** adlı çalışmasıyla duyurduğu anlatılmıştır.

Akademik çalışmalarını sürdüren Nisanbayev’in matematik-fizikle, felsefeyi bağdaştırması sonucu farklı bir felsefi ekolün oluşmaya başlayışı ve ilim mahfillerinde

284 **KAZAK TÜRK LÜĞÜNÜ AYDINLATANLARA NISANBAYEV'İN
BAKIŞI**

meydana getirdiği etki, ayrıntılı olarak zikredilmiştir.

Yazarın biyografisi kısaca verildikten sonra farklı dergi ve konferanslarda tebliğ olarak vermiş olduğu önemli makaleler Türkiye Türkçesi'ne aktarılmıştır. Bu makalelerin ilki, değerli profesörün felsefi yaklaşımı hakkında, Ord. Prof. Dr. C. Abdildin ve Prof. Dr. S. Nurmuratov'un yayınladıkları makaledir. Bu makalede, **“Kazakistan Yeni Felsefe Ekolü'nün Gelişmesine Katkıları”** adıyla, Kazakistan gibi yeni bağımsızlığına kavuşmuş olan bir ülke açısından Prof. Dr. Nisanbayev'in üstlendiği yükü ve sorumlulukları yerine getirmek için ne türden çözümler ürettiğine değinilmiştir. Ayrıca, bu makalede Nisanbayev'in **yeni felsefe ekolüne** getirdiği prensipler kısaca açıklanmıştır.

Bu başlığın akabinde, Ord. Prof. Dr. Nisanbayev'in makalelerinden seçmeler halinde oluşturulan bölüme geçilmiş ve **Metinler** adlı genel başlıkla makalelerin aktarımları verilmiştir.

Kazakistan Demokratiya Ruhani Janaruv Jurnalı'nda (1992) yayınlanan ilk makalede (**Türk Halklarının Büyük Düşünürü Korkut Ata**), Prof. Dr. Nisanbayev, Kazakistan'ın bağımsızlık seyri içinde kısa bir zaman geçmiş olmasına rağmen dünyanın bugün içinde bulunduğu durumun özelliklerine kısaca değinerek, evrensel değerlerin insanlar ve devletlerarasındaki sosyal ilişkilerde yavaş yavaş etkili olmaya başladığını açıklayıp konuya giriş yapmıştır. Açıklamasında, *“Fakat dizginlenmesi güç, başına buyruk bir okyanus gibi dolup taşan dünyaya, içtenliğimizi ve geleceğe olan inancımızı yelken yaparak yeni açılan biz, toprağımızın zenginliği ve niyetimizin arılığına güvenip, hareketsiz oturacak olursak, büyük dalgaların içinde kaybolup gideriz” (s. 13)* şeklinde bir tedirginlikte vardır.

Sovyetler Birliği döneminde, felsefi yaklaşımların sosyal hayat içinde insanların dünya görüşlerinin oluşmasında etkili olduğunu belirten yazar, artık insanların liberal ekonomiyle tanışınca daha realist olarak hareket etmeye başladıklarını önemle vurgulamaktadır. Yazar, Sovyet kezinde (döneminde) diye giriş yapılan her cümleinin akabinde *“Sananı bolms biyleydi”-Şuuru, madde/yaratılış yönetir”in yerini artık “Sananı turms biyleydi-Şuuru hayat şartları yönetir” (s. 13)* gerçeğine geçiş yapıldığını örneklerle pekiştirmektedir.

Yazar, daha sonra Kazak kültürünün çok köklü bir geçmişe sahip olduğunu bunu da Bilge Kağan-Kültigin ve Tonyukuk gibi büyük Türk devlet adamlarının bıraktığı mirasa, Farabi'ye, Abay'a ve ismini zikretmenin mümkün olmadığı yüzlerce büyük Türk düşünürüne borçlu olduğuna değinmiştir. Daha sonra, Korkut Ata (Dede Korkut) olarak tanınan büyük tefekkür insanının VIII-IX yüzyıllarda Sırderya bölgesinde yaşadığını, atasının Oğuzların Kamı (Kayıspas) adlı boyundan, annesinin (şehesinin) Kıpçak kanı taşıdığını açıklayarak, muhtemelen Oğuz Yabgu Devleti'nin dağılma dönemlerinde yaşadığını ifade etmiştir (s. 17).

Korkut Ata'nın doğuşunun efsanevi özellikler taşıdığı ve bu inanışların halk arasında yayıldığına değinilerek Türk devletleri arasında erdemin, dostluğun, bilgeliğin ve adalet kavramlarının tanıtıcısı olarak vurgulandığı verilmeye çalışılmıştır (*Konratbaev,1996:144*). Korkut Ata'nın gerek Türk boylarında, gerekse Kazak kültürü içerisinde ifade ettiği ortak değerlerin, toplumların sosyal yapılarına nasıl işlediği ve bu değerlerin bugün Kazak milleti için ne tür anlamlarla yüklenerek yaşandığına giriş yapılmıştır.

Korkut Ata'nın hayatı boyunca dört önemli görev üstlendiği (Türk birliğini korumak, halkın birliğini sağlamak, kopuzla kültürünü benimsetmek ve kültürün ruhunu topluma hissettirmek, iman, saygı, kültür ve terbiye gibi değerleri genç nesillere aktarmak) (s. 26-27) görülür.

Bu önemli mirası sahiplenen Kazak Türklerinin, bugün içinde buldukları şartlar gereği hangi çözüm yollarına yönelecekleri hususunda Korkut Ata'dan neler öğrenebileceklerine değinen yazar, çeşitli çözüm teklifleriyle bu makaleyi tamamlamıştır.

Akiykat Jurnali'nde (No:6/1998) neşredilen bu makalede "**Hoca Ahmet Yesevi Dünya Görüşü'nün Sosyal ve Felsefi Yönü**" farklı açılardan anlatılmaya çalışılmıştır. Makalenin girişinde "*Yaratan'ın, şuuruna akıl nurunu bahşettiğinden beri, kâinata, yaşadığı dünyaya, düşünceli bakışlarıyla bakabilen, varlığın hakikatini bilmek için çabalayan insanoğlunun dünya görüşü dört bölümden oluşur:*

a. mitoloji

b. din

c. felsefe

d. *ilim*" (s. 31) in önemini belirten yazar, makalenin diğer bölümlerindeki yaklaşımları da esas alarak farklı bir dünyanın derinliklerine rahatlıkla inebilmektedir.

SSCB'de felsefi yaklaşımla tanışan, bu sistemin içinde varoluş mantığını ideolojik yaklaşımlardan uzak tutarak inceleyebilen insan sayısı parmakla gösterilebilecek kadar az ve aranılırdır. Komünist sistemin verdiği ateizm ve felsefi yaratılış yaklaşımları birçok insanın beyninde Allah ve inanma kavramlarının yerine oturmasını engellemiştir. Demokratik ve her türlü özgürlüğün doyasıya yaşandığı toplumlarda bile bu, inanma ihtiyacının gücüne ve kendisine sunulan inanış şekillerinin veriliş metoduna göre farklılık arz edebilmektedir. Dini hayatını bu minval üzere şekillendiren Avrupalı, birçok kavramı yerine oturtamamış, kavram boşlukları hep farklı şekillerde doldurulmak istenmiştir. İnanma ve inandığı gibi yaşama hakkının hiçe sayıldığı, inanan insanın ibadet yapma tercihini kullanma durumunda Sibiry'a'nın uçsuz bucaksız karla kaplı bölgelerinde ağır işlerde çalışarak ölmeyi kabullenme riskini göze alması, acaba hangi felsefi yaklaşımla açıklanır. Hep insan iradesine, insanın yaratma gücüne, üretme

286 KAZAK TÜRKLÜĞÜNÜ AYDINLATANLARA NISANBAYEV'İN
BAKIŞI

gücünün sınır noktalarına işaret eden yargılayıcı felsefe buna ne tür bir çözüm bulabilecektir?

Şiddetin ve cezanın caydırıcı unsur olarak tatbik edilmesi neden bu insanları inandığı değerleri savunmaktan vazgeçirmemiştir. Neden gizlide olsa 70 yılı aşkın bir süre Tevratlar, İnciller ve Kuranlar toprağın derinliklerinde gizlenmiş ve hep o günün, ibadet edebilecekleri ve kalplerinde sakladıkları değerleri açıklayabilecekleri günü beklemeye kadar varan yöntemlere başvurmuşlardır ? Acaba din sosyolojisi, felsefeye üstün mü geldi? Keskin felsefi idealistik niçin kesin çözüm olarak beyinlere hâkim olamadı, insanlar inanç boşluğunu felsefi yaklaşımlarla tatmin edemediler ve sistem çöktü.

Bu sorunun arayışı içinde olan yazar, komünist felsefenin dışlilerinin arasından geçmiş olsa da inanmanın, yaratılış gayesinin derinliklerinde saklı olan ve insanlara ibret teşkil eden incelikleri, kıvrak zekâsı ile teker teker tespit ederek açıklama gereği hissetmiştir. Kazaklar arasında İslam dininin kabulü, bu dinin gelişim seyrini hızlandırması ve konar-göçer hayatın getirdiği yaşayış, nasıl bir din anlayışını benimsemiştir?

Bu sorunun cevabını arayan yazar, Ahmet Yesevi'nin Sufilik yaklaşımı ile bozkırın (dalaman) derinliklerinde yaşayan Kazakların, İslam dinini benimseyerek Asya'nın en uzak bölgelerine bile bu dini yaymaya başladıklarını görmüştür. Bu inanış metodunun rejim karşısındaki etkisi şöyle anlatılmıştır: (Sufizim) “*Allah'a inanmanın, insanı yücelten, ahlaklı kılan, erdem kazandıran gücünü, derviş cırav (şair) ve akın (aşık)lar söyleye geldiler. Geniş bozkırlarda İslam'ın-rejimin açtığı savaşa rağmen-yaşamamı bu insanlara borçluyuz (s. 39).*

Kazak aydınının içinde bulunduğu inançsızlık boşluğunu Ahmet Yesevi'yi tanıyarak, dinini öğrenerek, kendi kültüründe çığır açan büyük Kazak düşünürlerini bilerek kapatabileceği belirtilmektedir (*Mirzahmetuli,1998:3,15*). Yazar, Nietzsche, Sartre, Schopenhauer'a duyulan hayranlığın kendimizi tanımamadan kaynaklandığına dikkat çekmiştir. Bu düşünürlerin ileri sürdükleri birçok düşüncenin kökeninin İslam dünyasında ya da Türk dünyasında yetişen âlimlerden alınarak geliştirildiği fakat kendi kültürünü bilmeyen, bu medeniyetin temsilcilerinin belirtilen olay karşısındaki durumlarını tespit edemeden dolayı aşağılık kompleksine kapılarak, ismi yukarıda zikredilen şahıslara büyük bir bağlılık gösterdiği anlatılmıştır.

Daha sonra, sufilik ilminin Türk toplumu üzerinde oluşturduğu etkiye değinerek “*Meşhur Arap komutanı Kuteybe İbn-i Müslüm'ün kalabalık ordusunu, bir tarafı Kaf Dağı'ndan diğer tarafı Talas nehrinden içeri sokmayıp, ata yurdunu canıyla teniyle koruyan Türk halkı neden aniden İslam dininin yayıcılarını, derviş sufileri pir tutup, onların dediklerini can-ı gönülden dinlemeye başlamıştı ?” (s. 44)* sorusunu özellikle sorarak değişimin hızına ve gücüne işaret etmek istemiştir.

Sufilik ilminin, insanı yoğurma noktasındaki başarısını vurgulayan yazar, onu dörde ayırmış ve izah etmiştir. İlk olarak şeriat (farzları yerine getirme), ikinci olarak tarikat yolu (herkes için zorunlu değildir), üçüncü olarak hakikat, dördüncü olarak ise marifet şeklinde sıralanmıştır (s. 47-8-9).

Akiykat Jurnalı'nda (No:7/1988) **“Divanı Hikmet” Bilgelik Hazinesi**” adıyla yayımlanan makalenin aktarımında Hoca Ahmed Yesevi'nin Allah'a, hakikate ulaşmanın sırrını keşfedişi, Allah'a münacatını her zaman ben (birinci şahıs zamiri) ile ifade edişini, tarikat yoluna girişi (bu yola girişin oldukça tehlikeli olduğunu, müridin yardımı olmadan insanın sapkınlığa yönelebileceği, her müridin bu derinliğe inmek için ilminin yetmeyeceği vurgulanır), eski Türk inancındaki ruh kültürünün ve İslam öncesi döneme ait bazı akidelerin yeni dinde olmamasına rağmen Türkler tarafından yaşatıldığı belirtilmiştir (s. 53-54).

Bu yaklaşımın özellikleri, yazar tarafından şu şekilde anlatılmaktadır: *“Sufizmde ‘hakikate ulaşma’ belli başlı sembollerle ifade edilir. Bu semboller diline örnek olarak Peygamberin verdiği sonradan Arslan Baba'nın Yesevi'ye ulaştırdığı hurmayı gösterebiliriz. Hurmanın tatlılığı insanın bünyesindeki zevki artırır. Böylece insanın nefsinin uyandırır. Dışındaki tatlı kabuğundan (tenden) çıkabilen, içindeki lezzete, yani mana'ya ulaşabilir. Dalgıç gibi dalarak denizin dibinden cevher çıkarmak herkese nasip olmaz. Bu sırrı, işaret dilinin sırrını Cemal'i görmeden açmamak gerekir. Çünkü sembollerin dilini öğrenmekle, sırrını açmakla hakikate ulaşmak mümkün değildir”* (s. 60).

Ahmet Yesevi, Peygamber Efendimizin yaşayışını örnek olarak onun yolundan gitmiş ve kendi hayatını, Efendimizin hayatı ile bütünleştirmenin yollarını aramıştır. “Yesevi'nin hakiki aşkın zirvesi, tövbekarlığı ile ibadetinin vecd anı, onun “ölmeden önce ölmesi” ve “can verme azabı”nı çekmesi idi. ..” (s. 66) şeklinde açıklayan yazar, sonuç cümlelerini yazarak makalesini tamamlamıştır.

Muhtar Avezov'un Manevi Mirası adlı kitaptan seçme olarak alınan bu bölümde **“Muhtar Avezov'un Manevi Mirası ve Milli İctimai Düşüncenin Gelişimi”** başlığıyla Avezov'un SSSR döneminde “Lenin” ve Memlekettik” ödülü sahibi olduğunu söylemenin gereğinin kalmadığına işaret ederek halk arasında, eski dönemin hala hafızalarda bazı şeyleri saklı tuttuğunu göstermeye çalışmaktadır.

Avezov'un son dönem Kazak dili ve edebi kültürünün şekillenmesinde büyük bir rol oynadığına değinilmektedir. Muhtar Avezov'un gençlik yıllarında kendi kültürünü özümlediği, Abay'ın fikirleri ile yoğrulmuş Kazak ruhunu kazandığı, her türlü sıkıştırma ve kontrole rağmen gizlide olsa bazı dergilerde milli özellik taşıyan makaleler yayınladığı kısaca açıklanmıştır. Avezov'un Abay'ı ve Kazakları dünyaya tanıtmayı, yabancıların bu romanlar vasıtasıyla Kazakların ruh halini anladığını söyleyen yazar, Avezov'un Kazak edebiyatında **“gizli bir Kazak ruhu”** oluşturma çığırına yöneldiğini

288 KAZAK TÜRKLÜĞÜNÜ AYDINLATANLARA NISANBAYEV'İN
BAKIŞI

ve bunu da başarıyla gerçekleştirdiğini ifade etmektedir (*Berdibay,1997:216,220*).

Abay'ın Kazak toplumunun en sıkıntılı dönemlerinde, Rus kültürü karşısındaki değerler kargaşası dönemini çok iyi tahlil ettiği bilinen bir gerçektir. Abay'ın Kazak kültürü ve yaratılışı ile ilgili tahlilleri şaşkırtıcı hükümlerle doludur (*Akmataliev, Obozkanov,1995:17,47*)).

Bu yargılarda bulunmak ve bir milletin ruhunun derinliklerine inerek hissiyatını ifade edebilmek ve bunu ifade ederken her türlü zor şarta rağmen bazı değerleri değiştirmek için çırpınmak her âlimin cesaret edebileceği bir girişim değildir. Abay'ın tahlilleri ve Rus kültürünün Kazak toplumu üzerindeki etkisi her yönüyle incelenilecek kadar ayrıntılıdır. Abay'ın eserlerinde, Türk kültürünün sosyal değişimi ve etkileşiminin birçok araştırmacı tarafından yeniden bütün yönleri ile incelenmesi gerekir. SSCB'de Abay'ın tahlillerinin objektif olarak değerlendirilmesinin mümkün olmayacağı takdir edilmelidir. En küçük milli değerden bahsetmenin ölüm ya da sürgün cezasıyla aynı anlama geldiği düşünüldüğünde hangi akademisyen bu değerleri kariyer korkusunu göze almadan farklı yönleriyle incelemeye cesaret edebilecektir.

Avezov'un bile, bir rejim kahramanı olarak ilan edilmeden önce gençlik yıllarında milli değerleri yoğurma ve Kazak gençleri arasında eski kültürel değerlerle bağ kurma girişimlerinin nasıl baltalandığını anlatan yazar, bu konun çok önemli olduğuna dikkat çekmek istemektedir.

Avezov bu şekilde hareket ettiği takdirde Kazak halkı için hiçbir görev ve sorumluluk üstlenemeyeceğini anlayınca “...*bu düşüncelerini topluma ulaştırmak için otoriter baskıcı rejimin keskin gözüne çarpmayacak “sembollere dayalı ifade yolları”nu bulmuştur”* (s. 74). Muhtar Avezov gençlik yıllarında SSSR rejimine açık olarak saldırı yapmış fakat ayakta kalmayı başarmıştır. Fakat Moskova'ya sürülmesini engelleyememiştir.

Aşağıda bir makalesinden yapılan alıntıda görüleceği üzere, o dönemde bu düşünceleri ileri süren bir yazarın yaşama şansı olup olamayacağına karar vermek oldukça zor gibi görünmektedir. “... *İşgal ettiği bir ülkeye, halka güçlü, yani galip gelen halk ne yapar? Bunun için eskiden beri takip edilen bir yol vardır; halkı milli değerlerinden uzaklaştırıp, kendi içinde sindirmek ve düşünce kabiliyetini yok etmektir. İlk önce perişan olmuş halkın diliyle oynar, sonrada kendi örf adetlerini o halkın gelenekleriyle karıştırıp, alacalı bulacalı bir hale sokmak suretiyle dilini yok eder; milli değerlerinin kaynağını kurutur ve nihayet parça parça yutarak bu halkı tarih sayfısından siler...*” (s. 76).

Yazar, aynı zamanda Kazak Türkleri arasında sahne sanatlarının temelini atan ve milli Kazak tiyatrosunun gelişmesini sağlayan kişinin de Avezov olduğunu ifade etmiştir. Bırakmış olduğu birbirinden değerli eserlerin, Kazak gençliğinin kültürünü

tanınması açısından büyük anlam taşıdığını zikreden yazar, Avezov'un birçok ilke imza attığını belirtmektedir.

Muhtar Avezov, Kazak Halk Edebiyatı'nı da yabancılara tanıtma görevini üstlendiği gibi, Kazaklar arasında "aytıs" atışma (Anadolu'da halk ozanlarının atışmaları ile aynı özellik taşır, bu konu çok zengin verilerle araştırılmayı beklemektedir. Kazakistan'ın bağımsızlığa kavuşma döneminden sonra her yıl bu aytıslar yapılmaya başlanmıştır. Moğolistan'dan, Afganistan'dan, Doğu Türkistan'dan, Kırgızistan'dan ve diğer ülkelerden gelen Kazak akınları bu geleneği en güzel şekliyle günümüzde bile devam ettirmektedirler) geleneğinin köklü bir geçmişe sahip olduğu, birçok halk tarafından bu türün yaşatıldığı belirtilmiştir (s. 84).

Başbakanlığa bağlı olan TİKA tarafından yayınlanan (Avrasya Etüdüleri, (C. 3, S. 4, Kış/1996) Dergisi'nde çıkan "**Kazakların Büyük Yazarı M. Omarhanulı Avezov**" adlı diğer bir makalede de "*İslam dünyası, kendine kalsın büyük şöhret kazandıran, insanlık medeniyeti, edebiyatı ve felsefesi tarihlerindeki layık olduğu yeri belirleyen, manevi kültür alanındaki büyük başarılarıyla gerçekte gurur duyabilir...*" (s. 113) şeklinde bir cümleyle konuya giriş yapılmıştır. Bu cümlenin ifade ettiği anlam çok farklı manaları düşündürülebilir, yine aynı şekilde kitabın farklı yerlerinde birkaç örnek verecek olursak (s. 69, 99) sayfa başlarında yanlış anlam ifade eden cümleler vardır.

Yazar, bu makalede İslam dünyasında müellif-i sani olarak bilinen Farabi'nin Otrar şehriden çıkarak konar-göçer kültürün temsilcisi olan toplumlara hangi değerleri kazandırdığını, Abay'ın, Çokay'ın, Cumabayev'in, Şekerim Hacı'nın bu kültürü ne şekilde özümstediklerini, birbirlerinin halefi olarak bu bilgi birikimini Kazak toplumuna aktarırken nasıl taşıyıcılık görevi üstlendiklerini ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Bu değerlerin, Kazak toplumuna aktarılırken rahatlıkla tefrik edilebildiğini belirten yazar, Abay'ın felsefi özelliklerinin biri üzerinde durarak şu alıntıyı yapmıştır:

"Abay'ın bakış açısına göre, şuur, insanın duygularını ve duygusal tepkilerini hür bir biçimde kontrol edebilir, dolayısıyla inan (an) kendi tabiatını'nın ağımda mahsur kalmaz ve kalmak zorunda da değildir. İnsan kendi tabiatının sınırlarından çıkıp, yükselmelidir; tabiatını aşmalıdır" (s. 125-126).

Yazar, makalenin sonunda Sovyet insanı olarak kabul edilen, standart olarak aynı eğitimi almış insanların, İslam dinine karşı genel olarak bir tek bakış açısına sahip olduklarını bunu da uygulanan eğitimin olumsuz etkileri sonucunda kültürel tepki olarak kabul etmek gerektiğini belirtmek zorunda kalmıştır. Herhalde değerli akademisyen Nisanbayev, "İnsan bilmediği şeyin düşmanıdır" gerçeğini söylemek istemektedir (s. 129).

Adam Jene Aşık Kogam adlı dergiden aktarılarak yayınlanan "**Servetin Özü İnsandır**" adlı makalede, bir toplumun düşünce sisteminin derinliklerine daldığımızda,

290 **KAZAK TÜRK LÜĞÜNÜ AYDINLATANLARA NISANBAYEV'İN
BAKIŞI**

eski dönemlerde yaşanan sosyal olayların destan ya da şiirlerle nesilden nesile aktararak toplumun bilgelik kaynağına dönüştüğü belirtilmektedir. Toplumların sosyal yapılarını anlamak manevi medeniyetlerini derinlemesine inceleyebilmek için bu destanların iyi bilinmesi gerektiğine işaret edilmektedir (s. 132-133).

Değişen dünya düzeni içinde artık eski Sovyet insanının sahip olduğu karakteri terk etmek gerektiği, bu tembellikten kurtulmanın yolunun programlı çalışmalarla sağlanabileceği, genç neslin dinamizminin organize çalışmalarla yönlendirilmesi gereği, “...birinin sırtından geçinme, tembellik, hasetçilik, kabalık, boşboğazlık edip akıl öğretmeye kalkma, bölücülük...” (s. 135) gibi bazı özellikleri artık yaratılışımıza sinmişçesine olarak değil de terk edilmeye çalışılan alışkanlıklar olarak görmemiz gerektiği belirtilmiştir.

Sovyet sisteminde yetiştirilen ve otomasyon üretim mamulü gibi aynı özelliklere sahip insanların yönetildiği dönemler artık geride kaldı. Sovhoz sistemi ile devletçi zihniyetin harekete geçirdiği, düşünmeden her verilen emri yerine getirmenin, özgür, atılımcı ruha yerini bıraktığı bir dönemde her şeyi devletten beklemenin Kazak toplumuna büyük zarar vereceği belirtilmektedir.

Kazak halkının, yeni liberal sisteme uyum sağlayamamasının sebebini; eski sistemi unutmamasına ve tembellik ederek çalışmaması sebebiyle çeşitli problemleri yaşamasına dayandırmaktadır. Yazar, Kazak halkının liberal ekonomide çalışanın kazanacağını ve birçok konuda hak sahibi olacağını bilinmesine rağmen, bugün zengin olan insanları suçladığını ve kendilerinin gelir seviyesinden gereken payı alamamasından dolayı yakındığını, üzülen açıklaştırmaktadır. Buna halkımızın hakkı yoktur, bu sebeple devlete olan güvenlerinin de sarsılması doğru değildir artık zamanın çalışarak kazanma dönemi olduğuna işaret etmektedir (s. 137-138).

Yazar, “Herhangi bir toplumda, bir bireyin bir başkasıyla eşit olması imkânsızdır. Sosyal adet prensibi dediğimiz, sadece bir bireye tanınan özgürlük ve seçim (tercih) eşitliğinden ibarettir. Bazıları bu imkânlardan yararlanmasını bilir, çaba harcayarak zengin olur; bazıları da tembellik yaptığı için, akli ve dayanma gücü yetmediği için fakir olurlar...” (s. 143) şeklindeki ifadeyle liberal ekonominin ruhunu en kısa yoldan açıklamıştır.

Nisanbayev; Kazak halkının değişen dünya düzeni içinde yerini alabilmesi için şu şartları yerine getirme gereğini önemle vurgulamaktadır. Bu şartlar kısaca şu şekildedir: “Yardımseverlik, ahlaklı olma, birlik içinde hareket etme, sadakat, ve özgürlüktür” (s. 158-159).

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bağlı olarak neşredilen Erdem (S. 31/32/33, Mart-1998) Dergisi'nde yayınlanan “Atatürk'ün Türkiye Toplumunun Modernleşmesi Fikri ve Kazakistan'ın Bağımsız Devlet Olarak Oluşmasında

Bunun Önemi” adlı makalede Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti’nin yeniden tesisinde üstlenmiş olduğu yere işaret edilerek, demokrasiye geçiş, ekonomik gelişme, eğitim, sanayi vb. alanlarda Kazakistan’ın kendi normlarını göz önünde tutarak Türkiye’yi bir örnek olarak alması gereği belirtilmiştir. Tabii olarak bu iyi niyet ifadesi gibi görülse de Türkiye ile Kazakistan’ın problemleri çok farklıdır. Kazakistan’ın demografik, ekonomik, teknik ve ekolojik problemleri bu ülkeyi çepeçevre sarmıştır. Zikredilen problemleri aşmak çok uzun zaman dilimi içinde mümkün olabilecektir, kısa süreli çözümler sadece problemlerin bir süre için unutulmasını sağlayacak fakat akabinde geçen zamanla sonuçları daha da ağırlaşacaktır.

Doğum oranının düşüklüğü¹, doğan çocukların sakatlık yüzdesi, genç nüfus oranının işsizlik içinde kıvrınması, çok sayıda Kazak kızının yabancılarla evlenmesi ve yabancı uyruklular ile evlenerek yurt dışına giden eğitilmiş genç erkek nüfus, Avrupa, Türkiye, Rusya ve diğer yabancı ülkelere giden Kazak akademisyenlerin ülkelerine geri dönmemesi-beyin göçü, sağlık şartlarının iyi beslenememe ve benzeri sebeplerle bozulması, bulaşıcı hastalıklar gibi sayılabilecek yüzlerce problemin çözümü Kazakları beklemektedir.

Kazakistan’ın bütün bu olumsuzluklara rağmen büyük avantajları vardır, yeraltı zenginlikleri, genç nüfus oranı, yaşlı nüfusun (ekonomistlerin verilerine göre tüketici olarak hesaplanmaktadır) azlığı, toprak büyüklüğü, jeostratejik konumu adı altında sıralanabilir. Yönetim avantajı ise, Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in gerek Bağımsız Devletler Topluluğu’nu gerek Avrupa Devletlerini gerekse ülkesinin problemlerini iyi tahlil etmesi ve danışma heyetini halkın arasından çıkan değerli devlet adamlarından seçmesidir. Kazakistan Cumhurbaşkanı’nın diğer bir özelliği de ülkenin problemlerini tespit ederken ileri sürdüğü çözüm önerilerini farklı kitaplar şeklinde çok sayıda neşretmesidir (*Nazarbayev,1999:271*).

Kitabın aktarımında dikkat çeken bir noktada (**sel**) ekini kullanmamak için gösterilen büyük dikkattir fakat (**lik**) eki bazı yerlerde yerine otururken bazı yerlerde yaban ereğine aşılınmış zerdali gibi kalmakta tam anlamı ile cümle içinde akıcılığı sağlayamamakta, yeni kullanılan bir ek olduğu için okuyucunun okuma anında dikkatini dağıtmaktadır. Bazı yerlerde kullanılması Türkçe bir ek olarak benimsenebilir ama kelimenin eki olarak getirildikten sonra akabinde gelen kelime ile bazen ilginç cümlelerin meydana gelmesine (*etnik ve bölgesel çatışmaların...*) (s. 170) neden olmaktadır.

Adam Jene Kogam (1998),adlı dergiden aktarılan bu röportajda **“İnsan ve Toplum Hakkında Sohbet”** başlığıyla Ord. Prof. Dr. Nısanbayev’e çeşitli sorular

¹ Kazakların doğum oranları ve demografik yapıları oldukça farklıdır bkz, M. Tatimov., **Kazak Alemi**, Almatı, 1993, s. 37, 88.

yönetilmiştir. Abeke, bu sorulara oldukça anlamlı cevaplar vermiştir. Verilen cevapların bir felsefeciye yakışır cevaplar olduğu görülmektedir, tabii ki toplumu ile bütünleşmiş, halkın arasından çıkan, elit bir aileden çıkarak toplumun problemlerine köşküden bakarak Kazak toplumunu değerlendiren bir düşünürün verdiği cevaplara pek benzememektedir.

“Abeke, bir Kazak aydını olarak...” (s. 183) diye başlayan soruya verilen cevapta “Sorudaki “bir Kazak aydını olarak” nitelendirilmesi, açıkçası beni korkutuyor. “Aydın olmak” kutsal bir kavramdır. “Aydın”lık, senini eğitim seviyene, akademik unvanına, bilgi birikimine, yayınlanmış kitapların sayısına vs. göre verilen bir mertebe değildir. “Ben aydın sınıfına geçtim” diyerek kendisini aydın kabul eden insan, aslında bu sınıfın uzağından bile geçmemiştir” (s. 183)

Akabinde Nisanbayev'e, Kazakistan'ın geleceği ile ilgili olarak yöneltilen diğer sorularla röportaj bitmiştir.

Akademik niteliğe haiz olan her kitabın arkasında dizinin bulunması kitabın niteliği hakkında fikir edinme açısından önem taşımaktadır. Türkiye'deki matbaacıların ve yayın evlerinin kar etme anlayışının kurbanı olan **dizin** problemi halledilmeden günümüze kadar süregelmiştir. İsrar konusunda rekora giden harcamalarımız olmasına rağmen nedendir bilinmez yayın evleri tarafından sayfa sayısının fazlalığı ve maliyet hesabı gerekçesi ile dizin yapılmak istenmemektedir. Akademik nitelik taşıyan bu kurumun zikredilen konuya titizlik göstermesi takdir edilecek bir yaklaşım olarak kabul edilmesi gerekir. Fakat dizinde geçen yer ve kişi adlarının bir kısmı eksiktir, muhtemelen seçme yapılmış olabilir.

Eleştiri, aslında iyi kullanıldığı takdirde insana daha iyiyi ve mükemmeli yakalama şansını verirken amaç aşarak farklı güzergâhlara yöneldiğinde insandaki üretme-iltifat-marifet ikilisindeki şevki kırmakta ve yıkıcı olmaktadır. Türk dünyasında tanınan milletlerin dostane ilişkilerinin tesisinde (adına kitap neşredilebilecek kadar değerli olan akademisyenlerle sağlam bir temel atma) ilim adamlarının rolünün büyük olduğu bilinmelidir. İkili ilişkilerin dostluk bağı taşınması yönüyle devletlerarasındaki ilişkilerden daha samimi olacağı ve hiçbir beklenti hesabının güdülmemesi sebebiyle daha uzun süre devam edeceği unutulmamalıdır. Devletlerarası ilişkilerin diplomatik boyutta ekonomik çıkarlar gibi benzeri sebeplere dayalı ilişkiler olması, milletler arasındaki dostluk ve bütünleşmeyi engellemektedir. Zırlar çıkarıldığında, gerçek dostluk bağının birçok problemi çözeceği gerçeğinin hiçbir zaman unutulmaması gerekir.

Atatürk Kültür Merkezi'nin özellikle Türk Cumhuriyetlerine ve Muhtar Türk Topluluklarına yönelik çok sayıda yayın yaptığı bilinmektedir. Bu önemli hizmetin teknoloji donanımını tamamlaması ve her akademisyenin bu kurumla bağ kurabilmesi için kurumun e mail ve site adresinin neşredilen kitapların girişinde bulunması

gerektiğini düşünüyorum. Kitabın farklı sayfalarında çok sayıda yazım hatasının yapıldığını, kitabın oldukça akıcı bir üslubunun bulunmasına rağmen okurken yazım hatalarını çizmekten okuyucunun muzdarip olabileceğini (s: LIV, 101, 122, 123, 124, 126, 127, 179, 192) ve Ord. Prof. Dr. Abdimalik Nısanbayev'in eserlerinin Türkiye Türkçesi'ne aktarımının sabırsızlıkla beklendiğinin bilinmesini isteriz.

KAYNAKLAR

- AKMATALİEV A., OBOZKANOV A., (1995), **Abay (Irlar)**, Bişkek.
BERDİBAY R., (1997), **Baykal'dan Balakan'a**, (Terc:Ş. Aydoğdu, vd.), Ankara.
ELMAŞULI J., (1998), **Kızır Konğan Türkistan**, Almatı.
KONIRATBAEV T., (1996), **Ertedegi Eskertkişter**, Almatı.
MIRZAHMETULI M., (1998), **Türkistan'da Tugan Oylar**, Almatı.
NAZARBAYEV N., (1999), **Tarih Tolkınında**, Almatı.